

מדרשים שנוגעים

מים ראשונים: ולו נזכה להיות כאותה נערה קטנה מארץ ישראל שידעה לדרוש בפרשת נגעים (מלכים ב ה ב-ג) ובשבחה של ארץ ישראל (ספרי במדבר זוטא כז א).

מסכת חגיגה דף יד עמוד א – בין הגדה לנגעים

אמר לו רבי אלעזר בן עזריה: עקיבא! מה לך אצל הגדה? כלך מדברותיך¹ אצל נגעים ואהלות.²

מסכת פסחים דף נ עמוד א - קפואים בעולם הבא

"והיה ביום ההוא יהיה אור יקרות וקפאון" (זכריה יד' ו') - אמר ר' אלעזר: זה אור שיקר בעולם הזה וקפוי לעולם הבא. ר' יוחנן אמר: אלו נגעים ואהלות שיקרים הם בעולם הזה וקפויין הן לעולם הבא.³

ויקרא רבה פרשה טו סימן ח – מי ראה את נגע מרים?

תנא: "כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו."⁴ ר' מאיר אומר אף לא נגעי קרוביו". ומי ראה נגע מרים? אם תאמר משה ראה - זר אינו רואה נגעים!⁵ ואם תאמר אהרן ראה - אין קרוב רואה את הנגעים! אמר הקב"ה: אני הכהן, אני מסגירה ואני מטהרה.⁶

ויקרא רבה פרשה יז סימן ג – על מה באים הנגעים?

גופא: על עשרה דברים נגעים באים: על עבודה זרה ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים ועל חילול השם ועל ברכת השם ועל הגזול את הרבים,⁷ ועל גזול את שאינו שלו,⁸ ועל גסי הרוח ועל לשון הרע,⁹ ועל עין רעה.¹⁰

¹ הביטוי "מדברותיך" מרמז כמובן לפסוק בפרשת וזאת הברכה: "... ישא מדברותיך. תורה ציוה לנו משה...". ראו רש"י שם (בעקבות מדרש ספרי): "ישא מדברותיך - נשאו עליהם עול תורתך". ובתנחומא: "שנושאים ונותנים במלחמתה של תורה". ואולי אפילו שומעים כאן גם את הצליל של "הדברות" וכל הפעמים הרבות שנאמר בתורה: "וידבר ה' אל משה" ור' עקיבא הרי 'משוייך' למשה במספר מקומות.

² ר' אלעזר בן עזריה סונט בר' עקיבא בעקבות דרשה באגדה שאמר ושולח אותו לעסוק בענייני הלכה ולהפסיק לעסוק בענייני אגדה. "נגעים ואהלות" הוא מונח שמופיע במקומות רבים כציון לסדר טהרות כולו ומשום שסדר טהרות היה קשה ללימוד הוא משמש כאבטיפוס להלכה וכהנגדה לעולם האגדה. ראו בגמרא חגיגה שם שר' עקיבא כבר ניסה את כוחו קודם בענייני אגדי אחר ור' יוסי הגלילי תיקן אותו. הפעם ר' אלעזר בן עזריה מתקן אותו. (ראו גם שמות רבה י' ד' בדרשת ר' עקיבא על הצפרדע). ור' עקיבא אכן היה בקי גדול בענייני טהרה כמסופר במסכת סנהדרין דף סח ע"א בסיפור על פטירתו של ר' אליעזר בן הורקנוס. אך גם דברי אגדה ומדרשים רבים ונפלאים בשמו של ר' עקיבא לא חסרים! עוד על "נגעים ואהלות", ראו מדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור א שדוד מבקש שההוגים בספר תהלים יהיו "נוטלין עליהן שכר כנגעים ואהלות".

³ ראו רש"י שם ובהמשך הסוגיה שם, סדרה נוספת של דברים שמתהפכים בין העולם הזה לעולם הבא, כגון: "ר' יהושע בן לוי אמר: אלו בני אדם שיקרין הן בעולם הזה וקפויין הם לעולם הבא... אמר לו [ר' יהושע בן לוי לבנו] מאי חזית? אמר לו: עולם הפוך ראיתי, עליונים למטה ותחתונים למעלה. אמר לו: עולם ברור ראיתי". ובהקשר שלנו: נגעים ואהלות (סדר טהרות), לא ברור מדוע הם יהיו קפואים (רש"י: קלים) בעולם הבא. כי לא יהיו יותר תומאה ונגעים? כי יהיה קל ללמוד אותם כמו דברי אגדה? ראו פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) ויקרא פרשת תזריע שמיום שחרב בית המקדש פסקו הנגעים (להלן בסוף הערה 5).

⁴ המקור הוא מסכת נגעים פרק ב' משנה ה'. משפט זה הוא דוגמא בולטת לאמירה הלכתית (אין הכהן יכול לפסוק לגבי נגעים של עצמו) שהפכה במרוצת הזמן לאמירה אגדית/מוסרית (אדם לא מסוגל לראות את חסרונותיו). דוגמאות נוספות: אדם קרוב אצל עצמו, ותוכו כבדו ועוד.

⁵ ספרא תזריע פרשה א: "שאינו תומאה וטהרה אלא מפי כהן". מי לנו בקי בתורת נגעים ממש ואע"פ כן אינו יכול לראות את הנגעים לפי שאיננו כהן (ובאמת היה משה פסול גם מצד קרבה כאהרון לקמן). אבל מאוחר יותר נתמעטו הדורות והכהנים כבר לא היו בקיאים בדיני נגעים וצריך היה שהחכם ינחה את הכהן, כדברי הספרא שם בהמשך: "חכם שבישראל רואה את הנגעים ואומר לכהן... אמור טמא והוא אומר טמא, אמור טהור והוא אומר טהור". ראו שוב פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) ויקרא פרשת תזריע: "אמר רבי יוחנן: מיום שחרב בית המקדש אין טהרה ממת ואין טומאה ממצורע".

⁶ ראו דברינו [אל נא רפא נא לה](#) בפרשת בהעלותך.

⁷ גזלת הרבים (הציבור) נחשבה כנראה כבר אז לשונה מ"גזול את שאינו שלי", בבחינת רשות הרבים - הפקר. ולכן נזכרים שניהם.

⁸ ראו תוספתא מסכת בבא קמא (ליברמן) פרק ב הלכה יג: "מעשה באחד שהיה מסקל מתוך שדהו ונתן לרשות הרבים. היה חסיד אחד רודפו, אמר לו: מפני מה אתה מסקל מתוך שאינו שלך ונתן לתוך שלך? שחק עליו. לאחר זמן נצטרך אותו האיש ומכר את שדהו והיה מהלך באותו מקום ונתקל. אמר: לא לחנם אמר לי אותו האיש: הרי אתה מסקל מתוך שאינו שלך לתוך שהוא שלך".

⁹ על הקשר בין צרעת ולשון הרע כבר נאמרו מדרשים רבים. "זאת תורת המצורע - המוציא שם רע" (ויקרא רבה בפרשתנו). ראו דברינו [מצורע- מוציא שם רע](#) בפרשת מצורע.

¹⁰ עין רעה מביאה לצרעת הבית. ראו בהמשך המדרש שם: "ועל עין הרע שנאמר (ויקרא יד) ובא אשר לו הבית - מי שייחד ביתו לו ואינו רוצה ליהנות לאחרים". ובמדרש במדבר רבה פרשת נשא פרשה ז סימן ה: "על דעתיה דרבי יצחק דאמר על עין הרע כשאדם צר עין ואינו משאיל את כליו הקדוש ברוך הוא משלח צרעת בביתו ומוציא כליו לחוץ והבריות אומרים פלוני שלא היה משאיל כליו ואומר שלא היו לו כלים הרי שהיה לו כלים ועליו הכתוב אומר (איוב כ) יגל יבול ביתו". ראו דברינו [צרעת הבית](#) בפרשת מצרע.

ויקרא רבה פרשה טז – תרופה מונעת

"זאת תהיה תורת המצורע". זהו שכתוב "מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב" (תהלים לד יג). מעשה ברוכל אחד שהיה מחזר בעיירות שהיו סמוכות לציפורי. והיה מכריז ואומר: מי שמבקש לקנות סם חיים, יבוא וייטול. נכנס לעכברא¹¹ זו וקרוב לביתו של ר' ינאי. היה [ר' ינאי] יושב ופושט¹² בטרקלינו. שמעו מכריז: "מי שמבקש לקנות סם חיים". אמר לו [ר' ינאי לרוכל]: בוא עלה לכאן, מכור לי. אמר לו [הרוכל]: לא אתה צריך לו ולא שכמותך. הטריח עליו. עלה אצלו, הוציא לו ספר תהלים. הראה לו פסוק זה: "מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב". מה כתוב אחריו? "נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה: סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו". אמר ר' ינאי: כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט, עד שבא רוכל זה והודיעו: "מי האיש החפץ חיים". אמר ר' חגי: אף שלמה מכריז ואומר: "שומר פיו ולשונו, שומר מצרות נפשו" (משלי כא כג) - שומר מצרעת נפשו. לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם: "זאת תהיה תורת המצורע" - תורת המוציא שם רע.¹³

מדרש תנחומא (בובר) פרשת תזריע סימן יד – סדר הנגעים

"אדם כי יהיה בעור בשרו". קשה לפני הקב"ה לפשוט ידו באדם זה, אלא מתרה אותו ומלקה ביתו, שנאמר: "ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם" (ויקרא יד לד). חזר בו – יפה. ואם לאו - מלקה את בגדו, שנאמר: "והבגד כי יהיה בו נגע צרעת" (ויקרא יג מז). חזר בו - יפה, ואם לאו - באין על גופו, שנאמר: "אדם כי יהיה בעור בשרו".¹⁴

מדרש תנחומא פרשת תזריע סימן ו (תנחומא בובר סימן ח) – שבחה של ארץ ישראל¹⁵

מעשה בכהן אחד שהיה רואה את הנגעים. מטה [או נתמעטה] ידו ובקש לצאת לחוצה לארץ. קרא לאשתו ואמר לה: בשביל שבני אדם רגילין לבוא אצלי להראות את נגעייהם, בואי ואני אלמדך שתהא רואה את הנגעים. אם ראית שערו של אדם שיבש המעין שלו, תהי יודעת שלקה. לפי שכל שיער ושיער ברא לו הקב"ה מעין בפני עצמו שיהא שותה ממנו. יבש המעין שלו - יבש השיער. אמרה לו אשתו: ומה אם כל שיער ושיער ברא לו הקב"ה מעין בפני עצמו [שיהא שותה ממנו], אתה שאתה אדם, וכמה שערות יש בך, ובניך מתפרנסין על ידך, לא כל שכן שיזמין לך הקב"ה פרנסה! לפיכך לא הניחה אותו לצאת לחוצה לארץ.

שבת שלום
מחלקי המים

¹¹ שם עירו של ר' ינאי, משערים שמקומה בגליל העליון מדרום לצפת.
¹² לומד, מפרש. ראו גם דברי ר' ינאי בהמשך: "כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט" - מה פירושו, מה פשוטו של הפסוק (לפני שמתחילים בכל הדרשות). ראו דברינו **אין מקרא יוצא מידי פשוטו** בפרשת וישב.
¹³ וכבר זכינו לדון במדרש נאה זה בהרחבה ומתוך הקשר למדרשים אחרים, בדברינו **מצורע – מוציא שם רע** בפרשה זו. שם הראינו איך מתגלגל מדרש זה למדרש תנחומא (בובר) בפרשתנו (סימן ה), שם נכנסת לסיפור בתו של ר' ינאי (ראו קידושין יא ע"א על בנותיו של ר' ינאי) ונוסף שם גם התשלום שר' ינאי שילם לרוכל (שהרי זו הייתה פרנסתו של אותו רוכל, למכור פסוקים).
¹⁴ בסדר הכתובים באה תחילת צרעת האדם, אחריה צרעת הבגד ורק בסוף, צרעת הבית. אבל המדרש אומר: קרא את העניין מסופו לראשו. למה באה על האדם צרעת הגוף? כי ראה את הצרעת בבגדיו וכליו ולא שם על לבו. ולמה באה בבגדיו וכליו? כי באה עוד לפני כן בביתו ובקורותיו ולא שם על לבו. וכל זה הוא זכות לישראל, זכות שאינה שמורה לאומות העולם. ראו מדרש תנחומא (בובר) בהמשך פרשתנו סימן י: "אמר להם הקב"ה לישראל: ראו מה ביניכם לאומות העולם, כשהן חוטאין, בגופן אני נוגע תחילה, ואחר כך בבתייהם, שנאמר וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים ואת ביתו (בראשית יב יז). אבל אם אתם חוטאים, בבתיכם אני נוגע תחילה, מנין? ממה שקראו בענין: כי תבואו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחוזתה ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם". וראו תנחומא הרגיל בפרשתנו סימן ד המרחיב את דברי תנחומא בובר שהבאנו ומעורר גם את השאלה: "ארץ מה חטאה שלקה ... ולמה העצים והאבנים והכתלים לוקים? אלא כדי שיראו בעליהם ויעשו תשובה ... לפיכך הקב"ה מתרה בהם ומלקה בתייהם כדי שיעשו תשובה". וראו כמו כן ויקרא רבה יז ד, גם הוא בפרשתנו שמרחיב עוד יותר ומדבר באופן כללי, גם לא בהקשר עם צרעת, על המוטיב: "אין בעל הרחמים נוגע בנפשות תחילה. ממי אתה למד? מאיוב ... ואף במחלון וכליון כן: תחילה נגעה מידת הדין בממונם ואחר כך: וימותו גם שניהם מחלון וכליון". וכבר זכינו כאמור להרחיב בנושא **צרעת הבית** בדברינו בפרשת מצורע.
¹⁵ לכבוד יום העצמאות הסמוך (בשנים רגילות שאינן מעוברות) נסיים במדרש ארץ-ישראלי תרתי משמע.